

ƏDƏBİYYAT TƏDRİSİNİN KURİKULUMUN TƏLƏBLƏRİNƏ UYĞUNLAŞDIRILMASI GÜNÜN ƏN VACİB MƏSƏLƏLƏRİNDƏN BİRİ KİMİ

Quliyeva Şəbnəm Azər qızı

MDU

quliyevasebnem99@gmail.com

Xülasə

Yaranmış ənənələrə əsaslanaraq qeyd edə bilərik ki, müasir təhsil sistemi keçmiş əsrlərin mütərəqqi mütəfəkkirlərinin, ictimai xadimlərinin və pedaqoqlarının yaratdığı bütün ən yaxşı metodları mənimsənilərək işlənib hazırlanmışdır. Təhsil və təlim sisteminin inkişafının təhlili göstərir ki, müxtəlif tipli təhsil müəssisələrində humanitar fənlərin xüsusi çəkisi həmişə yüksək olmuşdur. Müxtəlif istiqamətli təhsil müəssisələrinin mövcudluğu təhsilin differensiallaşdırılması istiqamətində daimi tendensiyadan xəbər verir. Bütün təhsil və tərbiyə sistemi şagirdin şəxsiyyətini, onun yaradıcılıq qabiliyyətlərini, yəni humanist yönümlü yetişdirilməsini təşkil edir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, təhsilin məzmununun daim yenilənməsi tendensiyası açıq şəkildə müşahidə olunur.

Açar sözlər: müasir təhsil, ədəbiyyat, nəzəri biliklər, praktiki biliklər, ədəbiyyatın tədrisi.

Resume

Based on the established traditions, we can note that the modern education system was developed by adopting all the best methods created by the progressive thinkers, public figures and educators of the past centuries. The analysis of the development of the education and training system shows that the special weight of humanitarian subjects has always been high in various types of educational institutions. The presence of educational institutions of various orientations indicates a constant trend towards the

differentiation of education. The entire education and training system reflects the student's personality, his creative abilities, that is humanistically oriented cultivation. It should also be noted that the trend of constantly updating the content of education is clearly observed.

Key words: modern education, literature, theoretical knowledge, practical knowledge, teaching of literature.

Təhsil sisteminin inkişafı 20-21-ci əsrin əvvəllərində formalaşmış ümumi tarixi-mədəni vəziyyətlə sıx bağlıdır. Fransız sosioloqu A.Molun tərifinə görə, müasir mədəniyyət tipini "mozaik mədəniyyət" kimi xarakterizə etmək olar, onun özəlliyi ondan ibarətdir ki, o, təhsilin məhsulu deyil, kütləvi kommunikasiyaların təsirinin nəticəsidir. 20-ci əsr mədəniyyətimizi öz süzgəclərindən keçirərək faktiki olaraq idarə edən və müasir insanı heç bir şeyin dərinliyinə getmədən hadisələrin səthində qalmağa məcbur edən əsrdir. Bu dövrün mədəniyyəti dövrümüzün kütləvi mədəniyyəti və gənclər subkulturası kimi hadisələrin inkişafına səbəb oldu (1, səh.33).

Yalnız yeni dəyər sistemi və bədii prioritetlər "mozaika mədəniyyəti"nin nəticələrinə müqavimət göstərə bilər ki, onun inkişafına ümumilikdə təhsil, ilk növbədə humanitar təhsil kömək etməlidir. Yaranmaqda olan humanitar məktəblər sistemi praktikada cəmiyyətin mənəvi-əxlaqi potensialının inkişafının qayğısına qalmağa çağırılır və buna görə də fənlərin, o cümlədən ədəbiyyatın dərinədən öyrənilməsi problemi xüsusilə aktuallaşır (4, səh.212).

Humanitar məktəblərin, liseylərin, gimnaziyaların və humanitar fənlərin dərinədən öyrənilməsi siniflərin geniş şəbəkəsinin açılması müasir cəmiyyətin aparıcı tendensiyalarından birinə çevrilərək, təhsilin ümumi böhranını aradan qaldırmağa kömək edir. Filologiya tələbələrinin gələcək peşə fəaliyyəti ədəbiyyat tədrisinin çoxsaylı problemlərinin həlli ilə bağlıdır. Onun vəzifələrindən biri də metodika kursunun praktiki yönümünü gücləndirməkdir. Müasir pedaqoji elm mövcud vəziyyətin aradan qaldırılmasını təlimin təşkilində görür ki, onun çərçivəsində dərslərdə alınan məlumat (əsasən praktiki) ilk andan "şagird tərəfindən öz praktiki hərəkətləri" kontekstində mənimsənilirdi. Qeyd edək ki, ədəbiyyat dərslərinin kurikulumun tələblərinə uyğunlaşdırılması birinci növbədə dərslərin nəticəyönümlü təşkili problemini ortaya qoyur. Burada sadəcə nəzəri biliklər deyil, fənlərarası yanaşma, müasir texnoloji vasitələrin dərs zamanı istifadəsi, fərqli tapşırıqların fərdi şəkildə qurulması kimi məsələlər öz əksini tapır. Tələbəyə bir növ muhtariyyət təqdim olunur: o, həm ayrı-ayrı mövzuları təkbaşına mənimsəmək imkanına malikdir, həm də dərslərə hazırlıq prosesində onun üçün əlverişli rejimdə tapşırıqların yerinə yetirilməsi ardıcılığı və sürətini seçmək imkanı var. Müstəqil fəaliyyətdə, həmçinin peşə fəaliyyətində üzləşməli olacağı bütün metodoloji problemləri görmək və həllini tapmaq kimi bir öhdəlik verilir. Tapşırıqların təşkili, tədrisin təşkili elə bir səviyyədə qurulur ki, şagird artıq sadəcə öyrənən deyil, eyni zamanda araşdırmaçı olaraq da dərslərin tədrisində iştirak edir.

Son onilliklərdə uşağın təhsil prosesinə uyğunlaşması probleminin artan aktuallığı və onun həlli zərurəti adaptiv təhsil sistemi, adaptiv məktəb, adaptiv forma və tədris metodlarının yaradılmasının zəruriliyini başa düşməyə səbəb oldu. Bir tərəfdən, şagirdlərin səviyyəsinə və inkişaf xüsusiyyətlərinə uyğunlaşacaq şərait yaratmaq, digər tərəfdən, şagirdlərin ətraf məkana müstəqil uyğunlaşmasına imkan verən qabiliyyətlərin inkişafına yönəldilmişdir. Ədəbiyyat dərsləri müasir kurikulum sisteminə şagirdlərə özlərini təqdim etmə, yaradıcı qabiliyyətlərini formalaşdırma, araşdırmaçı xüsusiyyətlərini ortaya qoyma kimi geniş imkanlar açır (2, səh.375).

Müasir ədəbiyyat dərslərində şagirdin tək-cə vətəndaş şəxsiyyəti deyil, həm də tənqidi mədəniyyəti, özünüdərk və öz nöqteyi-nəzərini dəqiq ifadə etmək bacarığı formalaşır. 21-ci əsrin insanı üçün problemə hərtərəfli yanaşmaq vacibdir, ona görə də uşaqlara bədii obrazı və qəhrəmanın düşdüyü situasiyanı müxtəlif rəqəmsal vasitələrdən nəzərdən keçirmək öyrədilir.

Müəllim uşaqların fəaliyyətini elə istiqamətləndirir ki, onların hər biri özünü uğurlu hiss etsin. Burada bütün tələbələr işdə iştirak edirlər: düşünməyi, danışmağı və ünsiyyət qurmağı öyrənirlər. Müəllimin monoloqlarının əhəmiyyəti azalır və uşaqların dərslərdə cəlb edilməsi artır. Buna müzakirə, beyin fırtınası, rol oyunu və bir çox başqa üsullar vasitəsilə nail olunur. Bundan əlavə, müəllimlər dərslərdə rəqəmsal texnologiyalardan istifadə edirlər ki, bu da onlara dərsləri şaxələndirməyə imkan verir.

Müasir məktəbin ən mühüm vəzifələrindən biri yüksək əxlaqlı, ətrafdakı reallığı müstəqil

qiymətləndirməyə və yüksək idealları rəhbər tutaraq öz həyat seçimlərini müəyyənləşdirməyə qadir olan şəxsiyyətin tərbiyəsidir. Bu vəzifənin həyata keçirilməsində ədəbiyyat məktəblilərin mənəvi aləmini, dəyər yönümlərini formalaşdıran məktəb intizamı kimi böyük rol oynayır. Bu baxımdan müasir ədəbiyyat keçmişin və indinin heteropolyar dünyaları arasında davamlılığı təmin edərək, “əbədi” problem və obrazları yeni səviyyəyə çatdıraraq, yeni insan münasibətlərinin xüsusiyyətlərini əks etdirən xüsusi aktualıq kəsb edir. Müasir ədəbiyyatın öyrənilməsi məktəb ədəbi təhsili prosesini tamamlayır və mənəvi toxunulmazlığı və estetik zövqü, dünyanı adekvat qavramaq və mərkəzi yerin özünə məxsus olduğu situasiyada düzgün hərəkət etmək bacarığı olan müstəqil şəxsiyyətin tərbiyəsində həlledici əhəmiyyətə malikdir. Tədris antologiyalarında müasirin mənəvi axtarışlarını əks etdirən, əsrin əvvəllərində insanın zahiri görünüşünü və mənəvi vəziyyətini təhlil edən, ziddiyyətli həyat vəziyyətlərinə uyğunlaşan məktəblinin düşüncələrinə istiqamət verən mətnlər var.

Yeni ədəbiyyatın məktəbdə öyrənilməsi məsələsi həmişə müzakirə edilmişdir, çünki hər bir tarixi mərhələ yeni ədəbi material verir və müvafiq olaraq onu başa düşmək üçün metodoloji üsulları yeniləyir. Bununla belə, qeyd edilməlidir ki, proqramların konsentrik xarakter daşması ilə nəzərdə tutulmuş müasir ədəbiyyatın illik öyrənilməsinə baxmayaraq, ədəbiyyatdan ibtidai sinifdən tutmuş buraxılış imtahanlarına qədər tədris prosesinin bütün mərhələlərinin davamlılığı, müasir ədəbiyyatla tanışlıq epizodik olaraq qalır və orada hələ də onun öyrənilməsi üçün fasiləsiz sistem yoxdur: 7-9-cu siniflərdə müasir əsərlərdə əks olunan problemlər tam açılmaz ki, bu da XI sinifdə müasir ədəbi prosesin öyrənilməsi və yekunda şagirdlərin ədəbi hazırlığının yoxlanılması üçün əsas olur.

Müasir ədəbi prosesin uyğunsuzluğunu və rəngarəngliyini az nəzərə alaraq, əsərin təhlilinə ənənəvi yanaşmalar kifayət qədər effektiv deyil. Regional müasir ədəbiyyat da məktəb tədrisində adekvat şəkildə əks olunmur, o, natamam və ümumi ədəbi kontekstdən təcrid olunmuş şəkildə öyrənilir (5, səh.117).

Yeni təhsil məqsədləri, şagirdin müstəqil yaradıcılıq fəaliyyətinə diqqət, onun müəllimlə müasir bədii aləmdə sərbəst əməkdaşlığı, lazımı bacarıqlara malik olan ədəbiyyatşünasın müvafiq kadr hazırlığı məsələsini aktuallaşdırır.

Ümumi təhsilin inkişaf istiqamətlərindən biri - təlimin dəyişkənliyinin və fərdiləşdirilməsinin təmin edilməsi - müasir ədəbiyyat əsasında davamlı təlim prosesinin təşkilinin mümkün yolunu müəyyən edərək mövcud metodik sistemə düzəlişlər etməyə imkan verir. Təhsil sahəsinin genişləndirilməsi və dərinləşdirilməsi, müasir ədəbiyyat haqqında hərtərəfli anlayışın formalaşdırılması üçün böyük imkanlar federal məktəb və regional olanlarla yanaşı, əsas kurikulumlara daxil olan komponentlər tərəfindən təklif olunur. Müasir təhsilin inkişaf tendensiyləri və onun texnologiləşdirilməsi müasir ədəbiyyatın öyrənilməsinin ənənəvi sisteminə yeni istiqamətlər, forma və metodlarla əlavə olunmasını, məzmunun tənzimlənməsini, mövcud modelin bütün mərhələlərinin konkretləşdirilməsini tələb edir. Aşkar edilmiş çatışmazlıqların kompensasiyası və müasir ədəbiyyatın öyrənilməsində davamlı propedevtik kursun işlənilib hazırlanması zərurəti dissertasiya tədqiqatının aktuallığını müəyyən etmişdir (3, səh.12).

Təcrübə göstərir ki, metodik ədəbiyyatın təhlili, mövcud vəziyyət müasir ədəbiyyatın tədrisi metodlarında yaranan ziddiyyətdən xəbər verir: müstəqil erudit oxucu-şagirdin sistemli formalaşdırılmasını tələb edən müasir ədəbiyyatın öyrənilməsi qeyri-müntəzəm və məhdud şəkildə həyata keçirilir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. Aslanov Y. Ədəbiyyat tədrisi: Ənənə və müasirlik. Bakı: APU-nun nəşri, 2011, 85 s.
2. Əhmədov B.A., Rzayev A.Q. Pedaqogikadan mühazirə konspektləri. Bakı: Maarif, 1983, 706 s.
3. Hüseynoğlu S. Ədəbiyyat dərslərində yeni texnologiyalar: Fəal/interaktiv təlim. Bakı:2009, 24 s.
4. Kazımov N.M. Məktəb pedaqogikası. Bakı: Çarşıoğlu, 2002. s. 209-214.
5. Yusifov F.A. Ədəbiyyatın tədrisi metodikası. Bakı: ADPU, 2010, 376 s.